

**Alexander Bernát, Művészet. — A művészet értékéről. —
A művészeti nevelésről.** Budapest, Franklin-Társulat kiadása.
Ára 2 K.

Míg a német és az angol pädagogiai irodalom évenként nagy mennyiségben termeli az értékes és kevésbé értékes művészetnevelési munkákat, addig a mi irodalmunkban e modern nevelési programinkább csak elismerő bókokat kap, mint mélyebb kultuszt. A pädagogia teoretikusai inkább a jövő zenéjének tekintik, mint a ma követelményének, a gyakorlatban e kérdést úgyszólván egészen a rajztanár és a klasszika-filologus jóakarató gyámságára bízzák. Egy-két ankét, néhány heves rajztanár-kongresszus naplója, szerényen meghúzódoó programértekezések, jámbor óhajtasok és útbárgazítások — jóformán ennyi az, ami a modern művészi nevelésnek nálunk látható irodalmi nyoma. Mindenképen időszerű, szükséges, sőt egyenesen kezdeményező fontossága van tehát Alexander Bernát most megjelent könyvének, mely lélektana, kritikája, társadalomfilozófiája és zárószámadása a mai művészet törekvéseinek. Legfőképen pedig tüzes és lelkes program az iskola feladataira vonatkozóan, vázlata annak a nagy munkának, melyet Alexander Bernát évtizedek óta végez egy gyönyörű kulturális eszméért. Minden nagyobb esztétikai tanulmányában és minden kis újságcikkében benne van ez a vágy: átítatni a mi bágyadt, munkában kimerült, a reális létre fegyverkezett, vagy mohó élvezeteket habzsoló társadalmi rétegeinket a művészet-szeretet meleg idealizmusával. Nyílt szemmel néző, megértő szívvel járó, kontemplatív elmék, mint ő, fájdalmasan látják a kor sivárságát a történeti korszakok letűnt álomvilágával szemben. Járnak a multak színpadán, gyönyörködnek a klasszikus művészetek gyönyörű ritmusában, meghatódnak a gotika nagyszerű kollektív művészetén, elbűvölten állnak Firenze renaissance-ának áhítatos lelkénél, főlemeli őket minden épület, kép, szobor, faragott fa és színes szövet, amelyben egy kornak közös gondolata, közös akarása, poetikus sóhajtása szól hozzájuk. Főlemeli őket — és elcsüggeszti. Mert Alexander is, mint mindenki, aki a jövő harcosa, egy kissé szkeptikus a jellel szemben. Úgy látja, hogy a közszellem nem sok hajlandóságot mutat a művészet recipiálására. A szociologusok és az esztétikusok csakugyan mind egyet is értenek vele, még nálunk szerencsésebb nemzetek megfigyelői is. Okait is tudni vélik: a termelés gyárszerű, tömegizlésre való és amennyiben individuális jegye van, annyira fényűzésre épül, hogy csak vagyonos osztályok kiváltságos élvezete. Alexander is látja ezt, de látja azt is, hogy ha a vágy általánosabb, sarkalóbb volna, akkor a művészet mai jellege megváltoznék és a művészet ismét köztulajdona lenne az emberiségnek. S ha nevelés a műveltség integráns részévé

tenné a művészet szomjúságát, újra kiszivároghatna valami, amit ma hiába keresünk mindenfelé: az új stílus.

Megvallom, ebben a pontban nem értek egészen egyet Alexanderrel. Mindenekelőtt nem bizonyos az, nincs-e itt csakugyan olyasvalami a levegőben, amiből nálunk tisztábban látó generációk meg fogják állapítani a közös törekvések eredő vonalát — a stílust. A mi korunk lelke esetleg éppen úgy benne lehet a vasbetonban, a Nietsche filozófiájában, Bismarck politikájában, Wagner muzsikájában és Carducci költeményeiben, mint annak idején a renaissance hangulata megvolt az emberi gondolat minden alkotásában. Mi össze-visszakeresztező sínek, pályamutatók, áthidalások csomópontjában állunk, de valaha: a jövő magaslatairól tisztán fogják látni, merrefelé vitt ez a pálya. Bizonyos továbbá az is, hogy a felfogás, melyet a múlt század közepén az angol iparművészek kezdtek először hangoztatni, az egyénibb, finomabb izlésű, nemesebb anyagú és célszerűbb formájú bútorok, házak, könyvek, házieszközök és játékok érdekében, a nép naiv művészi pszichéjének bevonásával, egyre hatásosabban frissíti fel a mai iparművészetet is. Bizonyos, hogy a polgárság az utolsó századbéli diadalrajutása, a szabad versengés és a gyári termelés kifejlődése sehogyansem kedvezett a művészettörténet egyre felfelé haladó vonalának, de csüggednünk azért még sem szabad. És akár így, akár úgy van a dolog, akár társadalmi formák, akár adminisztráló törekvések fogják megváltoztatni a dolgok mai látszólagos lankadságát, a pädagogusnak ott kell lennie, részt kell kérnie, zászlót kell lobogtatnia azok élén, akik a jövő képét formálják.

És Alexander Bernát is, úgy látszik, egész könyvében a nevelés programjánál időzik legszívesebben. Sok mezőt bejár, nézi a művészet irányait, áramlatait, megállapítja a mai művészi produkció élvezetszerűségét, érzékies mivoltát, forrásait és lélektani hatásait, de mikor végre a művészi nevelés révében kikötünk vele, úgy érezzük, hogy valóban pozitív talajra jutottunk, olyan földre, amelyen újjá lehet alkotni egy egész művészi birodalmat.

Mert semmi kétség sincs az iránt, hogy az iskola a művészi érdeklődés igazi termőtalaja. Valamint abban is egyetérthetünk mindnyájan Alexanderrel, hogy a mai középiskola ezt a hivatását csak igen felületesen teljesíti. Az esztétikai, a művészi képzés egyáltalán nem «tantárgy», hanem nevelés — mondja a szerző és ebben az ítéletben körülbelül benne van a mi középiskolai művészetnyújtásunknak kritikája és orvoslása egyaránt. Úgy tetszik, hogy mi csakugyan tantárgyként kezeljük a művészetet, a helyett, hogy azt a nevelés principiumává tennők. Innét van, hogy — ott, ahol művészetről egyáltalában szó esik — a tanulók adatokat kapnak, neveket említnek, jelszavakat hangoztat-

nak, vonatkozásokkal ismerkednek meg, a helyett, hogy lassú és biztos program szerint felszívják és lényükké válna a művészet széksége. Egész középiskolai nevelésünkben túlteng a verbalizmus, a szavakkal való operálás — mondja — a szemléltetés helyett, de ez sehol sem olyan szembeszökő, mint a művészetre való nevelésben. Jellemző a középiskola fogyatékoságára, hogy a rajztanítást, mely minden művészi nevelésnek az alapja, a gimnáziumokban mindmostanáig sem lehetett általánossá tenni. A népiskolában tanítják, a gimnáziumokban legfeljebb csak a görögpótló órákban. Követelnünk kell ennek a rendszernek megváltoztatását! — hangzik fel minduntalan a szerző tiltakozása.

Csakugyan: a rajztanulás minden művészi recipiálás alapja. Nem új dolog, nálunk boldogabb nemzetek iskoláiban már régóta érvényesül ez az igazság, de itt nem lehet elég sűrűn rámutatni előnyeire. «A gyermekeknek meg kell tanulniok, hogyan kell gondolatot szóval és szemléletet vonalakkal, majd színekkel kifejezni». A rajz tanulása tehát nemcsak gyakorlati szempontokat és bizonyos ismeretek elsajátításához való készséget jelent, hanem a szemlélésnek, a dolgok észrevezésének és elemzésének élesztését. «A rajz és a szó két külön világnak eleme» és nyilvánvaló, hogy egyik olyan fontos, mint a másik. A művészi nevelésnek tehát rajz az alapja, de az egyéniség fejlődése a szabályozója. Remekművek, igaz, minden életkor számára gyönyörűségeket nyújtanak, de azért az életkorok igényei és a műveltségi fokok, melyekhez a művészet alkalmazkodik, az egyéni életben a fejlődésnek vannak alávetve. Mit és milyen sorrendben nyújtunk? Ezt a kérdést nagyjában szabályozni kell és ez a művészeti didaxis főladata.

Alexander tehát az eszközök megválasztása előtt a fejlődő egyén lelki képességeivel, érdeklődése és értelme körével számol. A játékban a gyermek első tudatos művészi tevékenysége csillan meg, tehát engedni kell itt fantáziája tevékenységét. A mesében, naiv psychéje illuziókat keres, tehát méltányos, hogy a mesét ne fosszuk meg meglepő és csodás eredményeitől. Játék, mese és dal s ezeknek finomítása, organikusá tétele olyan program, amelynek nemcsak házi, de a népiskolai nevelésben is fontos szerepet kell juttatni.

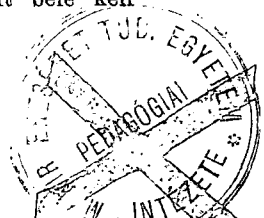
A középiskolában már körülményesebb a dolog. Mert itt a művészi nevelésnek bele kell olvadnia úgyszólván minden tantárgyba. A természet világába az vezet be igazán, aki nemcsak törvényeit ismerteti meg, hanem szépségét is megéreztetni. A történeti életet csak az tudja megeleveníteni, aki a művészetet is megnyitja. Mindennek pedig szemléltetésből kell kiindulnia és a tanuló saját észmélésében folytatódnia. Kiindulópontul itt legalkalmasabb medium:

a természet. Annak nagy egyszerűsége, fensége és változatossága, mindaz a szépség, amelyet saját emlékeinkből és élményeinkből belevetitünk és mindaz a felemelő gondolat, melyet tőle cserébe kapunk, legalkalmasabb megindítója lehet egy öntudatos művészi magunkra-ésmelésnek.

Mi lehet a tanár feladata a fiatal léleknek az irányításában? Nemes paedagogiai tapintat szólal meg Alexander utasításaiban, mikor fölismeri, hogy egy-egy odavetett szó, egy emlék megpendítése, egy sejtésnek, vágnak felkeltése többet tehet órák hosszat tartó magyarázatoknál. Mentül kevesebb okoskodás és mentül több közvetlenség! A rajz és mintázás mellett a turisztikától, a rendszeres kirándulásoktól, a fotografálástól és a természet kínálkozó átélésétől sokkal többet vár, mint a magyarázattól, mely néha csak akadály a lélek elmesülésének.

És mikor így az ifjú lélek már eljutott a művészetek előcsarnokába, csak akkor léphet be a szentélybe: a műalkotások misztériumába. A művészi alkotások szemléltetésébe azonban, amennyire lehet, az eredetit kell nyújtani. Első itt is: épületek, templomok, szobrok megtekintése, csak azután következhetik — a tizenegy-tizenöt éves gyermeknek — a múzeum és a képtár s csak legvégül a koncert és a színház, amely utóbbtól Alexanderrel együtt mi sem várunk semmit sem a művészi érzék fejlesztése tekintetében. De mindebben, akár utazásokról, akár helybeli látogatásokról van szó, a tanuló önmaga tevékenységét kell működtetni, amennyire csak lehet. Nem a tömeges felhajtás célszerű, hanem a sarkaló vágy felkeltése, nem a csoport élén monologizáló tanár hasznos ilyenkor, hanem a fogékony szellem, mely egy-két szóval be tud számolni mélységes benyomásokról.

Igy képzeli Alexander a művészi program egyik felét: a szemléletekkel való ismeretkötést. Látjuk, hogy ez semmi egyéb, mint okos és célszerű tagolása annak a parancsnak, hogy engedd magát a természetet szólni a gyermek érzéseihez. De a meglátáson és megérzésen túl a gondolkozásnak is szerepet kell juttatni a lélek artisztikus ébredésében. Az érzés alatt hallgat a gondolat, de utána száz kérdéssel ostromolja a tudást, keresve az alkotás szülőjét, eredetét, történetét. Az okokat, melyek létrehozták, rokonait, melyekhez hasonlít. Következik az elvonaás, a szín- és vonalhatások egyeztetése, a ritmus tagolása és ami mindezeket nyújtja: kívánság az esztetika és műtörténet iránt. De ekkor nem a németes spekulatív esztetikát kell nyújtanunk, melynek sokkal kevesebb köze van a művészethez mint a filozófiához, hanem a gyakorlatibbat. És a műtörténettel is csínyján kell bánnunk. Adatait, tanulságait bele kell

illeszteni korok és nemzetek művelődésének egész képébe, rekonstruálni kell belőle a generációk szellemét, izlését, az emberi szellem történetének egy végig húzódó fejezetét kell benne nyujtanunk. Pro és kontra sok vélemény hangzott már el a művészettörténet tanítása tárgyában, de valóságban ez is, mint az esztetikai elemzés, magát a látást mélyíti s finomítja. Az izlést változtatja meg s ennyiben produktív tudás.

Élvezettel, könnyűséggel robogunk végig a gondolatok egész mezeje felett a tudós és elmés csevegővel. A szelid formák, a változatos ötletek közt észre sem vesszük, hogy az egésznek szigorú programmszerűsége van. Eszmék magukban széthulló szépségek, de eszmék organizáltak, gyakorlati használhatósággal már paedagogiai értékűek. Ez az egész terv a mai iskola strukturájához van szabva. Minden tanár tevékenységére számít benne és épen az teszi nagyszerűvé Alexander művészi propagandáját, hogy megvalósításával nemcsak a művészet iránt való érke növekszik a tanulónak, hanem minden tárgy elevenségre kap. A természetrajz mozgalmasabb, a földrajz szemléletesebb, a fizika plasztikusabb, a történet egészségesebb, a poétika, retorika világosabb, a klasszikus nyelvek oktatása élővé válik, hogyha a tanár érzi a feladat súlyát, mellyel a kedélybeli hajlandóságoknak tartozik. Egy nagy harmonia fog éledni a gyermek lelkében a harmonikus együttműködés folytán és a dolgok egysége felé törő elme fel fogja ismerni a kapcsolatokat, hogy úgy mondjuk: a tudásnak ezerfelé megújuló poézisét.

Az a becses — mondom — ebben a könyvben, — nem amit nyújt, hanem — amit megpendít. A nagy biztosság, mellyel vezet bennünket a tudás szintézise felé. És látva idealizmusát, a sorok közt kiérezve izzó művészszeretetét, el is felejtjük, hogy a mai kor iránt való kételyből indult ki. A mai korban nem látja a művészi érzék összhangját. De hisz a jövőben és a paedagogusnál ez a fontos!

Nádai Pál.

*

J. Wilson Harper: Education and Social Life. London. Pitman and Sons. 1907. XVI+315.

A társadalmi kérdések manapság világszerte egyetemes érdeklődés középpontjában állanak. Élet és elmélet egyaránt rájuk mutatnak: nincs az életnek mozzanata, mely kapcsolatos ne volna egy-egy társadalmi problémával. Ezek közül egyik legjelentősebb a *nevelés és társadalom* viszonyának kérdése. A szocialis kérdésekkel való foglalkozás égető kulturái szükséglet; kérdés, mennyiben kell eleget tenni e feladatnak az iskola részéről? Az iskola szocialis feladatainak tár-